

Kovács Ágnes (1919–1990) hagyatéka a BTK NTI Adattárában

Az anyagot rendezte és a jegyzékeket készítette: Svégel Fanni, 2023.

A levelezés rendezésében részt vettek: Bánfi Kata, Berényi Dávid, Svégel Fanni, Szakál Anna.

MTA NTI VII. Kutatói anyagok, hagyatékok

VII. 8. Kovács Ágnes hagyatéka

VII. 8. a	személyes dokumentumok
VII. 8. b ₁	levelezés
VII. 8. b ₂	meghívók, konferenciaprogramok, kisnyomtatványok, programtervek, gyászjelentések
VII. 8. c	szakmai munkásságának dokumentumai
VII. 8. d	gyűjtések
VII. 8. e F	fotók

Kovács Ágnes (Kolozsvár, 1919 – Budapest, 1990) a magyar népmesekutatás megkerülhetetlen alakja. Folklorisztikai munkásságának fókuszában a népmese, többek között annak tipológiája, a mesék stiláris-szerkezeti jellegzetességeinek problémái, a mesei előadásmód és a mese társadalmi beágyazottsága álltak. A gyermekfolklor iránti érdeklődés is végigkísérte pályáját: találókat, mondókákat, gyermekjátékokat gyűjtött, illetve ezek gyűjtésére buzdított.

Az MTA NTI Adattárban őrzött hagyatékának terjedelme körülbelül 5,5 iratfolyóméter. Az első egységet a személyes dokumentumok alkotják, amelyek között Kovács Ágnes jegyzetfüzetei is megtalálhatók (VII. 8. a). Munkaügyi iratai az Intézet működési iratanyagában kutathatók (MTA NTI I.). A második – terjedelmét tekintve legnagyobb – egység a levelezés (4074 tétel), amelyben szakmai, családi és baráti levélváltások egyaránt megtalálhatók (VII. 8. b₁). Magyar vonatkozásban figyelemre méltó az Andrásfalvy Bertalannal (tyukodi mesegyűjtés), Béres Andrással (magyarországi románok és a szatmári népmesék), Bosnyák Sándorral (nógrádsipeki és baranyai mesék), Erdész Sándorral (Jóni Anna, Ámi Lajos és Ruszkovics István meséi), Faragó Józseffel (romániai mesekutatás), Hocópán Sándorral (magyarországi román folklor), Penavin Olgával (jugoszláviai magyar mesék) váltott levelek. De levelezett Dégh Lindával, Karig Sárával, Kiss Gabriellával és Ortutay Gyulával is, és többekkel kapcsolatban állt Kálmány Lajos és Berze Nagy János hagyatéka ügyében. Figyelemre méltó családi levelezése is. Húgával, Szentimrei Judittal váltott levelei egyszerre bensőséges, testvéri, de szakmai tartalmú levelek, férjével, Lengyel Dénessel való levelezése pedig betekintést enged egy értelmiségi házaspár mindennapjaiba. Ezen felül jelentős az a korpusz is, amely a *Népmesekatalógussal*, illetve egyes mesekötetek, kiadványok, konferenciautak és nemzetközi szakmai szervezeti ügyek (ISFNR, SIEF, Folklore Fellows) kapcsán a magyar és külföldi szakemberekkel való kapcsolattartás során keletkezett. (A Magyar Népmesekatalógus iratanyaga a következő jelzeten található meg az Adattárban: MTA NTI VI. 6.). A szó szoros értelmében vett levelezés mellett külön egységet képeztünk a szakmai meghívókból, konferenciákhoz kapcsolódó kisnyomtatványokból, programtervekből (VII. 8. b₂). Ebben az egységben található a Kovács Ágnesnek küldött és általa megőrzött gyászjelentések is.

Kovács Ágnes szakmai munkásságának dokumentumai (VII. 8. c) több jól elkülönülő egységre oszthatók, amelyek egy-egy kutatói vállalkozás köré szerveződtek. A projektalapú rendezési elvből fakad, hogy a szakmai anyagok között előfordulhatnak gyűjtések, és a gyűjtések (VII. 8. d) csoportban is található egyéb szakmai dokumentum. A szakmai dokumentumok közé soroltuk a publikálatlan tanulmányok, recenziók, tudományos és ismeretterjesztő előadások kéziratait, a különböző

konferencia-anyagokat (más kutatók előadásainak vázlata, teljes programok, meghívók stb.), amelyek jelentős tudományos értékkel bírnak. A lektori jelentések és szakmai bírálatok is betekintést adnak Kovács Ágnes tudományos szemléletmódjába. Tudománynépszerűsítő munkásságához tartoznak azok az anyagok, amelyek az önkéntes gyűjtői és diákközlő pályázatok zsűrizéséhez, illetve a rádió- és televízióműsorokhoz kapcsolódnak. Ezen belül nagyobb aegységet képez az a gyermekmondóka-gyűjtemény, amely a Magyar Rádió vonatkozó pályázatának anyagára épül. A pályázati dokumentáció mellett itt található az a főleg Borsai Ilonához köthető gyűjtés is, amely a Népmesekatalógus mintájára tervezett, de végül meg nem valósult mondóka-katalógus alapját képezte volna. Kovács Ágnes kutatás és kiadás céljából gyűjtötte a 19. századi folklorisztika forrásait is (Kálmány Lajoshoz, Kriza Jánoshoz, Benedek Elekhez, Arany Lászlóhoz és Arany Juliskához, valamint a Kisfaludy Társasághoz kapcsolódó iratok). Külön egységet képez a *Magyar Néprajzi Lexikon* általa készített szócikkeinek, valamint egy-egy nyomtatásban is megjelent mesekötet anyaga is. Ezen felül vegyes feljegyzések és másoktól származó dedikált különnyomatok tartoznak még ebbe a hagyatékrészbe.

Az utolsó nagy egység (VII. 8. d) Kovács Ágnes gyűjtéseiből áll. Ezek archiválása során megtartottuk az eredeti rendszert, amely a felvételek időbeli sorrendjét követi. A jelentősebb mesegyűjtés-egységek főként Nógrádsípek, Ketesd, Kék, Rozsály és Tyukod településekhez kötődnek. Egy-egy mesemondó repertoárja is önálló egységként szerepel a gyűjteményben, így például a Purdi Mihálytól vagy Büszke Kocsis Miklóstól felvett mesék leiratai, amelyek nagyrészt máig publikálatlanok. A varsányi mesemondó Berki János meséinek leirata, illetve az azt közreadó *Ciganisztikai tanulmányok* 3. kötetének kézírata is megtalálható az archívumban. Kiemelendő továbbá a gyulafirátóti falucsúfoló-gyűjtés.

Kovács Ágnes hagyatékához 60 db fotó is tartozik (VII. 8. e F). Ennek részletes leírása a fotókhoz tartozó segédletben található. A Kovács Ágnes gyűjtéseivel kapcsolódó hangfelvételek nem a hagyatékban, hanem az Adattár Hangtárában (MTA NTI IV.) található meg, a következő leltári számokon: H214–222; 230–234; 484–499; 575–588.

Az NTI Adattárában található hagyatékon kívül Kovács Ágneshez köthető iratanyagok találhatóak még korábbi munkahelyén, a Néprajzi Múzeum Etnológiai Archívumában.

Raktárjegyzék

1. doboz MTA NTI VII. 8. a. személyes 1–14.
2. doboz MTA NTI VII. 8. b1. levelezés A–B
3. doboz MTA NTI VII. 8. b1. levelezés C–F
4. doboz MTA NTI VII. 8. b1. levelezés G–H
5. doboz MTA NTI VII. 8. b1. levelezés I–K
6. doboz MTA NTI VII. 8. b1. levelezés L–N
7. doboz MTA NTI VII. 8. b1. levelezés O–P
8. doboz MTA NTI VII. 8. b1. levelezés R–S
9. doboz MTA NTI VII. 8. b1. levelezés Sz–U
10. doboz MTA NTI VII. 8. b1. levelezés V–Z. Azonosítatlan feladó/címzett
b2. meghívók (stb.) 1–49.
11. doboz MTA NTI VII. 8. b2. meghívók (stb.) 50–143.
c. szakmai anyag 1–30.
12. doboz MTA NTI VII. 8. c. szakmai anyag 31–42.
13. doboz MTA NTI VII. 8. c. szakmai anyag 43–50.
14. doboz MTA NTI VII. 8. c. szakmai anyag 51–79.
15. doboz MTA NTI VII. 8. c. szakmai anyag 80–165.

16. doboz MTA NTI VII. 8. c. szakmai anyag 166–207.
 17. doboz MTA NTI VII. 8. c. szakmai anyag 208–222.
 18. doboz MTA NTI VII. 8. c. szakmai anyag 223–249.
 19. doboz MTA NTI VII. 8. c. szakmai anyag 250–267.
 20. doboz MTA NTI VII. 8. c. szakmai anyag 268–273.
 21. doboz MTA NTI VII. 8. c. szakmai anyag 274–283.
 22. doboz MTA NTI VII. 8. c. szakmai anyag 284–288.
 23. doboz MTA NTI VII. 8. c. szakmai anyag 289–297.
 24. doboz MTA NTI VII. 8. c. szakmai anyag 298–316.
 25. doboz MTA NTI VII. 8. c. szakmai anyag 317–363.
 26. doboz MTA NTI VII. 8. c. szakmai anyag 364–395.
 27. doboz MTA NTI VII. 8. c. szakmai anyag 396–399.
 d. gyűjtések 1–71.
 28. doboz MTA NTI VII. 8. d. gyűjtések 72–222.
 29. doboz MTA NTI VII. 8. d. gyűjtések 223–352.
 30. doboz MTA NTI VII. 8. d. gyűjtések 353–360.
 31. doboz MTA NTI VII. 8. d. gyűjtések 361–369.
 32. doboz MTA NTI VII. 8. d. gyűjtések 370–377.
 33. doboz MTA NTI VII. 8. d. gyűjtések 278–382.
 34. doboz MTA NTI VII. 8. d. gyűjtések 383–388.
 35. doboz MTA NTI VII. 8. d. gyűjtések 389–401.
 36. doboz MTA NTI VII. 8. d. gyűjtések 223–352.
 37. doboz (mappa) MTA NTI VII. 8. e. fotók F1 – F60.

Segédlet a Kovács Ágnes hagyatékában található fotókhoz

- 1–2 Finnországi tanulmányút, 1961. A második képen Kovács Ágnes mellett balra a második személy Aime Luht a Finn Irodalmi Társaság Folklor Archívumának munkatársa. (Proveniencia: K1324, lásd még: levelezés, Lauri Honkóval váltott levelek)
- 3–9 ISFNR kongresszus, 1959, Kiel – Koppenhága. A fényképeken Kovács Ágnes mellett szerepel még: Dégh Linda, Dömötör Tekla és sokan mások, az egyik fotón (Johannes) Künzig üdvözlője. Proveniencia: K1328, ld. még: levelezés, Kurt Rankéval váltott levelek)
- 10 Romániai tanulmányút, 1967, csoportkép, rajta Kovács Ágnes mellett még 5 személy. (Proveniencia: K 1338, ld. még: MTA NTI VII. 8. c 16.)
- 11–15 Ismeretlen tudományos eseményen készült képek, rajtuk Kovács Ágnes, Kriza Ildikó és Dömötör Tekla. A 13–15. képek biztosan ugyanazon alkalommal készültek. A 15. kép két példányban van meg.
- 16 Valószínűleg egy szakmai kiránduláson készült kép – csoport két kisbusz és egy autó előtt, köztük felismerhető Kovács Ágnes.
- 17–19 Csizmadia István nógrádsipeki pásztor-mesemondó portréja, valamint az általa használt tűzszerszámról, és az általa készített kosárról készített kép, 1973, 1975.
- 20 Egy nógrádsipeki ház faoromzata (Kökény János építette az 1920-as években, cím: Árpád út 7.)
- 21 László György mesemondó két kisfiával, Szárász (Baranya m.), eredetileg: Bukovina (?) (Proveniencia: K 1209, ld. még: MTA NTI VII. 8. c 388.)

- 22 Deák György mesemondó, Szárász (Baranya m.), eredetileg: Bukovina (?) (Proveniencia: K 1209, ld. még: MTA NTI VII. 8. c 388.)
- 23 Kánya Péter, Kánya Péterné, Kánya Péterke, Szárász (Baranya m.), eredetileg Puszta. Fotó: Diószegi, 1952 (?) (Proveniencia: K 1209, ld. még: MTA NTI VII. 8. c 388.)
- 24–39 Berki János cigány mesemondó, Varsány (Nógrád m.), családja és lakókönyezete. Az utolsó mesemondási alkalmak egyikén, 1984 novemberében készült fotók, valószínűleg a teljes fotósorozatot Szlabey Zoltán készítette 1984. nov. 24-én. (Proveniencia: 24–35. kép: K 1514, 36–39. kép: K 1534; ld.: MTA NTI VII. 8. c 388.)
- 40–43 Horváth András felvételei Vasile Gurzău magyarországi román mesemondóról. Mihaiescu György levelének mellékleteként került az adattárba (az eredetiek a békéscsabai Munkácsy Mihály Múzeum tulajdonai) a Békéscsabai Munkácsy Mihály Múzeum gyűjteményéből (szám: 32305/IV)
- 44–56 Gáspár Simon Antalt és feleségét, Gáspár Simon Márit ábrázoló fotósorozat. A fotók a Néprajzi Múzeum fotótárából származnak (F 201841 – F 201873 leltári számú sorozat) A felvételeket 1965 márciusában a Pest megyei Halásztelken készítette Szabó Jenő, aki Bosnyák Sándorral volt gyűjtőúton.
- 57 A kép hátoldalán: „Ábrahám Laci „anyóját” (dédanyját), a 84 éves Papp Jánosnét faggatja – Magyarnagykapus, Kolozs m.”
- 58 A kép hátoldalán: „Ez mi, az mi? Gergely Kata nénit ostromolják a kérdésekkel. Magyarkiskapus, Kolozs m.)
- 59 Marosán János (a fotó hátoldalán szerepel a név).
- 60 Az MTA NTI VII. 8. c 359. (korábban K1273) számon nyilvántartott kézirat (Molnár József, falucsúfolók) mellett talált fotó: múzeumi tárló, kiállításrészlet.